

Mit, mennyit és hogyan – a nyelvoktatásban

Közismert tény, hogy Magyarországon megnövekedett a nyelvtanulás jelentősége. Szükségességét az utóbbi néhány év társadalmi változásai még inkább indokolják. Európa felé haladunk: a jövő társadalmi felemelkedésének egyik záloga a jól kvalifikált, emellett nyelve(ke)t tudó szakember. „Divatba jött” nyelvet tanulni: gombamód szaporodnak a nyelviskolák, nyelvstúdiók, számos tanfolyam között válogathat az idegen nyelvet tanulni vágyó. Elsők között vagyunk a nyelvtanulás, de nem a nyelvtudás terén. Sokan azt gondolják: bizonyára a nyelvoktatás körül nincs valami rendben.

Prológus helyett...

A korszerű és eredményes nyelvoktatás örökösen aktuális téma. Mit, mennyit és hogyan, milyen módszerrel oktassunk?

A közvélemény megítélése szerint a gimnáziumi (középiskolai) nyelvoktatás akkor eredményes, ha a tanulók sikeresen leteszik az adott idegen nyelv(ek)ből a közép- vagy felsőfokú állami nyelvvizsgát, vagy ha nyelvi pályára készülve felvételt nyernek az egyetemek, főiskolák nyelvszakjaira. Vajon csak ennyi a középiskolai nyelvtanár felelőssége?

A minőség elvét valló középiskolák nyelvoktatásának feladatrendszere ennél jóval összetettebb: nemcsak az idegen nyelv tanítását, az ismeretek közvetítését kell magában foglalnia, hanem útravalóul kell adni a diákoknak ezen ismeretek állandó bővítését, más szóval egyfajta idegen nyelvi önművelődési igényt is. Csak így lehet korunk követelményeinek megfelelően olyan szakembert (mérnököt, szakmunkást, pedagógust, orvost) nevelni, aki munkáját magas színvonalon, a nemzetközi életbe bekapcsolódva tudja végezni, aki tárgyalóképes nyelvi felkészültséggel tudja képviselni, közvetíteni a magyar kultúrát itthon és külföldön.

A jelenlegi középiskolai idegennyelv oktatással kapcsolatos rendelkezések egy része éppen ezen követemény teljesítésének vet gátat: közép- vagy felsőfokú állami nyelvvizsga-bizonyítványuk birtokában a tanulók az adott idegen nyelvből mentesülnek az érettségi vizsga, valamint az óralátogatás kötelezettségei alól. Sajnos, sok esetben a nyelvvizsga csak „felvételi pontszerzési akciót” jelent, melynek sikeressége után a diákok elsősorban más felvételi tárgyaikra készülnek. Így kevesebb idő jut (vagy egyáltalán nem jut idő) a továbbiakban az idegen nyelvvel való foglalkozásra, a már meglévő ismeretek, készségek szüntelen fejlesztésére, csiszolására. Igaz, a nyelvtudás ma már nem annyira cél, mint inkább eszköz. De az eszköz is – ha nem használják –, berozsdál, s végül használhatatlanná válik.

Idegen nyelvet jól elsajátítani bármelyik gimnáziumi (középiskolai) nyelvoktatási rendszerben lehet: az úgynevezett kezdő, haladó vagy specális nyelvi tagozatokon egyaránt. A nyelvtanulás sikeressége nem is annyira magán a nyelvoktatási típuson múlik. Sokkal inkább meghatározó a tanulási folyamat szubjektív résztvevőinek, a tanároknak és a diákoknak az egyénisége; elhivatottsága, tehetsége, szorgalma, harmonikus együttműködése.

Objektív feltételeit tekintve a kéttannyelvű oktatás többet képes nyújtani, mint az előbb említett tagozatok. Csak néhány példa: ez az oktatási forma magasabb célnyelvi óraszámot biztosít, s ezzel differenciáltabb oktatásra ad lehetőséget. A társadalom- és természettudományos tárgyak idegen nyelvű oktatása révén a tanulók már a középiskolában idegen nyelven is elsajátíthatják a tárgy szakszókincsét. A jó vagy jeles érdemjegyű célnyelvi érettségi vizsga a felsőfokú állami nyelvvizsgával egyenértékű. A négy, illetve ötéves tanulmányok alatt megszerzett közép- vagy felsőfokú nyelvvizsga nem mentesít sem

az érettségi vizsgán, sem a tanórán való részvétel alól, s így még csak esetlegesen sem szakadhat meg a nyelvtanulás kontinuitása.

A két tanítási nyelvű oktatás tapasztalatai

Beiskolázás

Az *Avasi Gimnázium* hatéves fennállása óta úgynevezett nyelvi gimnáziumként került a köztudatba. A gimnázium két tanítási nyelvű intézmény: az oktatás nyelve a magyar és a német. A kéttannyelvű stúdium négy évre korlátozódik, tehát nincs idegen nyelvű előkészítő, úgynevezett „nulladik” év. Így természetesen az idegen nyelvtudás a felvétel alapvető feltétele. Így a kétnyelvű oktatás az általános iskolák német nyelvtanítási eredményeire épít. A felvételi vizsgára értelemszerűen elsősorban a német nyelvi tagozatos bázisiskolákból érkeznek a tanulók. A jelentkezők német nyelvből írásban és szóban megmérettetnek. Előbbi főleg a nyelvtani, fogalmazási készségeket és a lexikai ismereteket méri, az utóbbi a köznapi társalgási témakörökön kívül minimális országismereti anyagot is felölel. A felvételi vizsgán ezenkívül a tanulók matematikából, illetve magyar nyelv és irodalomból írásban oldanak meg feladatokat. Itt a logikus gondolkodás, a kreativitás mérése a cél. A szóbeli vizsga másik része, a német nyelven folyó beszélgetésen kívül egy kötetlen, magyar nyelvű beszélgetés, mely a vizsgázók általános műveltségét, olvasottságát, találékonyságát, vagyis intelligenciáját vizsgálja. Célja kettős: egyrészt teljesebb kép alakul ki a vizsgázó személyiségéről, másrészt a kötetlen forma oldja a feszültséget.

A felvételi vizsga eredményeinek objektívebb értékelése érdekében az írásbeli és a szóbeli vizsgát pontrendszerben értékelik. A tapasztalatok szerint a gimnáziumba jelentkezők között sok az okos, értelmes, éleseszű, jó nyelvi felkészültségű tanuló. Előfordulnak azonban igen nagy szintkülönbségek is. Azok a tanulók, akiknek nem sikerült bejutniuk a kéttannyelvű osztályba, a felvételi vizsga után minden további nélkül pályázhatnak a német haladó, illetve emelt óraszámú osztályokba.

Struktúra

Nyelvet jól megtanulni általában magas óraszámban és kis létszámú csoportokban lehet. E kettő optimális kereteket biztosít a hatékonysághoz. A 35-40 fős kéttannyelvű osztályok éppen ezért hármass csoportbontásúak. Németből mint célnyelvből a heti óraszám a négy év folyamán: 11, 7, 7, 7. Három német szakos tanár (egyikőjük általában az osztályfőnök) forgó rendszerben oktat az osztályban. Mindenki egy-egy részterületért (kultúra, nyelvtan és fordítás, konverzáció) vállal felelősséget. Fontos, hogy a diákok közvetlenül is kapcsolatba kerüljenek az élő nyelvvel: a három kolléga egyike mindig német anyanyelvű vendégtanár.

A forgórendszer és a kiscsoportos foglalkozás jól bevált módszernek bizonyult. Intim légkörben nagyobb lehetőség nyílik az elmélyültebb műhelymunkára. A szakterületre való specializálódás ezenkívül a szaktanár munkáját is könnyíti. Másfelől renkívüli kollegialitást, összehangolt team-munkát is igényel, hiszen az eredmények és kudarcok nem köthetők egy emberhez. A három csoport párhuzamos oktatása praktikusnak mondható abból a szempontból is, hogy egy-egy kolléga távolmaradása esetén a csoportok összevonhatók, nyelvóra tehát nem marad el.

A négyéves kéttannyelvű oktatási struktúrában a következő irányadó elvek valósulnak meg:

Az első év az alapozás éve, amikor a felvett tanulók különböző nyelvi szintjének nivelálása a feladat. A szintre hozás a hátránykompenzálást (esetleges nyelvtani és lexikai hiányosságok pótlását) és a készségek, képességek további fejlesztését jelenti.

A második és harmadik évben a már elsimított, biztos alapokon folytatódik az építkezés. Ez a „masszív falak felhúzásának” időszaka, az új ismeretek megszerzéséé, elmélyítéséé, alkalmazásáé. Teljessé válik a német nyelvtan rendszerének ismerete, nagymértékben bővül a szókincs, a tanulók szépirodalmi olvasmányokat elemeznek és dolgoznak fel idegen nyelven, és átfogó képet kapnak a német nyelvi kultúra valamennyi

területéről (zene, irodalom, művészetek, mindennapok, politika). Szinte íratlan szabály, hogy a második osztály végén, a harmadik osztály elején mindenki leteszi a középfokú állami nyelvvizsgát.

A *negyedik évben* „kerül tető alá” az épület. Az érettségire való felkészülés jegyében az utolsó év ismétlő, összefoglaló, rendszerező. A tanulók irányultságának és továbbtanulási szándékának megfelelően a csoportok érdeklődés szerinti átszervezése is lehetséges. A gyerekek heti egy órában német nyelvű országismereti vagy irodalmi előadást hallgatnak és az egyetemi-főiskolai tanulmányokra is készülnek (pl. a jegyzetelés megtanulása, lényegkiemelés stb.).

Negyedik osztályban tulajdonképpen a felsőfokú nyelvvizsga a cél. Egyre inkább erősödő tendencia azonban, hogy a magas vizsgadíjak miatt a diákok nem próbálkoznak a felsőfokú nyelvvizsgával, remélve, hogy a sikeres érettségi vizsga egyben majd felsőfokú nyelvvizsgát is jelent.

A német nyelv oktatása természetesen nem korlátozódik a célnyelvi tanórára, hanem összekapcsolódik az idegen nyelvű szaktárgy-oktatással, valamint a tanórán kívüli nyelvtanulással. Célszerűnek bizonyul a beszédet és nagy szókincset igénylő narratív tárgyakat (pl. történelem, földrajz) német nyelven oktatni, de szándékosan esett a választás egy természettudományos tárgyra is (fizika).

Az első évben a történelmet és fizikát előkészítő (idegen nyelvű szókincset feldolgozó) nyelvórák beépültek a 11 órás keretbe. Az idegen nyelvű szaktárgy oktatása négy éven át szintén csoportbontásban folyik. (A földrajzórakon egyelőre egész osztályok vesznek részt.) Valamennyi tárgyból az óraszám a normál osztályokéval megegyező.

A felhasználható oktatási anyagok palettája igen színes. A célnyelvi órákon az óra típusának megfelelően kerülnek feldolgozásra a gimnázimi Német nyelvkönyv nyelvtani gyakorlatai, az *Ein Wort gebt das andere* szó- és kifejezőkészlete, valamint nyelvtana, a második haladó osztályok tankönyvének országismereti fejezetei, német nyelvű újságok és folyóiratok, házi irodalmi olvasmányok, különböző tesztkönyvek, a Goethe Institut és az Intertactiones kazettái, hanganyagai, diasorozatai, videofelvételei, egyéb kiadványok. E tekintetben az Avasi Gimnázium nagyon jól felszerelt iskola.

Az idegen nyelven oktatott szaktárgyak esetében a németre fordított magyar tankönyvek kiegészítésként illeszkednek a rendszerbe. A szakos kollégák németországi tankönyvek alapján oktatnak, a nyugat-európai szemlélettel is megismertetve a gyerekeket.

Érettségi, felvételi

Az Avasi Gimnáziumban eddig 2 kéttannyelvű osztály érettségizett. Az „Útmutató a két tanítási nyelvű gimnáziumok írásbeli és szóbeli célnyelvi érettségi vizsgájához” szerint a célnyelvi érettségi vizsga célja annak a megállapítása, hogy a vizsgázó szert tett-e a célnyelv tantervi követelményeinek megfelelő tárgyi tudásra, gondolkodó és tájékozódóképességre, képes-e ismereteinek rendszerezésére és magas szintű gyakorlati alkalmazására az adott idegen nyelven.

Az érettségi vizsga nagy megmérettetés tanárnak és diáknak egyaránt. A vizsgaszituációhoz való „szoktatás” érdekében a gimnáziumi matematika „kisérettségi” példját követve néhány héttel az érettségi vizsga előtt vizsgaszimulációs napot rendezünk. A próbavizsgán a tanulók spontán helyzetben mutatják meg tudásukat, illetve láthatják esetleg hiányosságaikat.

Az idei célnyelvi érettségi vizsga írásbeli és szóbeli részből állt, 240 illetve 15-20 perces időtartamban. Előbbi egy fordítást célnyelvről magyarra, egyet magyarról célnyelvre, valamint egy esszéjellegű fogalmazást tartalmazott. A szótárt lehetett használni.

A szóbeli vizsgán egy átfogó, a tanterv alapján feldolgozott irodalmi, illetve kulturális, országismereti téma kifejtése volt az egyik feladat, a másiknak egy kb. 15 soros célnyelvi szöveghez kapcsolódó, a tanterv által meghatározott alaktani, szemantikai, lexikai, mondattani, szövegtani, illetve stilisztikai kérdéseket kellett magában foglalnia.

Az utóbbi jellege teljes egészében különbözött a tavalyitól, és a német grammatikai fogalomtár alapos és beható, gyakran egyetemi szintű ismeretét követelte meg. Jellegénél fogva kizárta a spontaneitást, a szabad gondolat- és véleménynyilvánítást, ami a szó-

beli vizsga lényege lenne, s lehetetlenné tette az oldott légkörű beszélgetést. A feladat merőben új volt. Nehezítette a helyzetet, hogy az iskola az értesítést a megváltozott érettségiről csak február végén, néhány hónappal a vizsga előtt kapta meg.

Mindazonáltal az érettségi vizsga tapasztalatai szerint a kéttannyelvű osztályok tanulóinak többsége nehézség nélkül gördülékenyen, kevés nyelvhelyességi hibával és nyelvtani pontatlansággal, jó stílusban kommunikál német nyelven, jó kifejezőkészséggel és szakismerettel, gazdag szókinccsel rendelkezik. Jól használják az elsajátított nyelvi fordulatokat, pontos, széles körű irodalmi, országismereti műveltségük van, és véleményüket önállóan, igényes nyelvi szinten képesek kifejtetni. Bizonyítva tárgy tudásukat és a célnyelv megfelelő szintű birtoklását a tanulók tavaly egy fő kivétellel, az idén pedig valamennyien megszerezték a sikeres érettségi vizsgával a felsőfokú nyelvvizsgát is.

Német kéttannyelvű érettséginek az az érettségi minősül, amelyiken a célnyelven kívül legalább egy tárgyból német nyelven vizsgáznak a jelöltek. Az idén minden tanuló a történelmet választotta: világos és szabatos megfogalmazásokban ismertették a történelmi folyamatokat, jól használták az idegen nyelvű szaktárgyi fogalmakat, és tájékozottan nyilatkoztak a napi politikai kérdésekről is.

A felvételi vizsgák sikerességének tekintetében azt lehet mondani, hogy a kéttannyelvű oktatás beváltani látszik a hozzá fűzött reményeket: tavaly minden tanulót felvettek a felsőfokú oktatási intézményekbe, az idei felvételi eredményekről az iskola még nem kapott értesítést.

Tanórán kívüli nyelvtanulás

A tanórai nyelvoktatás mellett nagy jelentősége van a tanórán kívüli nyelvtanulásnak is. Ezen elsősorban a külföldi tanulmányutakat, az idegen nyelvű iskolai rendezvényt, idegen nyelvű előadásokat, színdarabokat, filmeket, pályázatokat, versenyeket értjük. E tevékenységi formák lehetővé teszik, hogy a tanulók a kötelező tanórai anyagon kívül, érdeklődésüknek megfelelően, alkalmat találjanak nyelvi ismereteik gazdagítására, a szellemi gyarapodásra.

Ezek az alkalmak szélesítik a diákok látókörét, növelik önművelődési, önképzési igényüket, szorgalmazzák a könyvtárakban folyó kutatómunkát, búvárkodást: így a tanórán kívüli foglalkozás tulajdonképpen a tanórai munka folytatása.

Fennállásának rövid időszaka alatt az Avasi Gimnázium több német iskolával (Simmeron, Aschaffenburg, Münster) épített ki partnerkapcsolatot. Ez 7-14 napos tanulmányutat, diákcserét jelent, melynek során a diákok – családoknál elhelyezve – kölcsönösen megismerkednek egymás kultúrájával, életmódjával, mindennapjaival. A diákcserék jelentik a legjobb országismereti „órákat”, s nem utolsósorban kitűnő lehetőséget adnak a nyelvgyakorlásra.

Az ilyen tanulmányi utaknak hosszú ideig megmarad a motivációs hatása. Az élmények, a barátságok ösztönzik a nyelvtanulást. Hozzájárulnak a személyiség sokoldalú formálásához, a gyerekeket önállóságra, összetartásra, felelősségvállalásra, segítőkészségre nevelik. Döntési helyzeteket teremtenek, taplaesettséget, alkalmazkodóképességet követelnek meg. A külföldi kapcsolatok ápolása fontos része minden kéttannyelvű gimnázium oktatási és nevelési programjának.

Az Avasi Gimnázium idegen nyelvű rendezvényeire évente több alkalommal is sor kerül. A decemberi német nyelvű Weihnachtspartyt pl. bemutatkozásképpen hagyományosan az elsős kéttannyelvű osztály rendezi. A felkészülés az önképzés egyik legmegfelelőbb formája: a különböző hagyományok és népszokások felkutatása, a dalok, táncok tanulása, az idegen nyelvű műsor összeállítása és bemutatása a német kultúra átfogó ismeretét, komoly munkát, igényességet kíván.

A tanév folyamán idegen nyelvű előadásokon vehetnek részt a tanulók. a meghívott vendégek részben német anyanyelvű költők, környezetvédők, utazók, újságírók, részben magyar anyanyelvű, de németül beszélő előadók voltak. Volt már német nyelvű színielőadás is az iskola aulájában. Az előadásokat rendszerint az előadókkal folytatott spontán, kötetlen témájú beszélgetések zárják, közéletiségre nevelve a diákokat, és elősegítve ezzel idegen nyelvű vitakészségük fejlődését. A hallottak s a látottak jegyzetelése meg-

tanítja őket a lényeglátásra. A vendégek fogadása, kalauzolása révén pedig eljsajátíthatják a társas érintkezés alapvető szabályait.

A versenyekről és vetélkedőkről: az NSZK Rheinland-Pfalz szövetségi tartományának művelődési minisztériuma által 1990-ben meghirdetett pályázatán 20 kéttannyelvű avasi diák vett részt, a sikeres részvételért valamennyien ösztöndíjat és egy kétételes németországi körutazást nyertek. A harmadikos kéttannyelvű osztály tanulói jelenleg a Frankfurt Allgemeine Zeitung által kiírt pályázaton dolgoznak.

Epilógus helyett...

A kéttannyelvű oktatás ügyét kezdetben (a 80-as évek derekán) támogatatták, később támadták. Nincs egységes állásfoglalás ebben a tekintetben ma sem.

Az érettségi vizsgarendszer például még kidolgozás alatt áll, még nem kiforrott, követelményrendszere időről időre változik egységes és egyértelmű célrendszer nélkül hagyva oktatót és diákot. A célnyelven kívül eddig egy tárgyból volt kötelező a német nyelvű érettségi vizsga, a jövő tanévtől már kettőből. Azt követően talán még többől? Eszerint egy orvosnak készülő „kéttannyelvű” diáknak – amennyiben kéttannyelvű érettségi vizsgát akar tenni – hét(!) tárgyból kell majd felkészülnie.

A tavalyi kéttannyelvű célnyelvi érettségiben szereplő német nyelvtani teszt feladatsora garancia volt arra, hogy jó és jeles érettségi osztályzattal a tanulók felvételi kezdveményben részesüljenek egyes egyetemeken német nyelvű szakán. Az idén a teszt hiányzott – a kedvezmény is megszűnt. Nem jelenthet zöld utat az egyetemeken német nyelvű szakjaira való bekerüléshez az OKTV-n elért jó eredmény sem: a kéttannyelvű diákoknak ugyanis nincs ilyen vagy ehhez hasonló versenye, pedig bizonyára akadna résztvevő.

Tartalmi nehézség a történelemtankönyvek hiánya, hiszen a történelemoktatás változásaiból, a szemléletváltásból eredően a régi tankönyvek elavultak. Nem könnyű feladat az anyanyelvű vendégtanárok alkalmazása sem, s ezt az iskoláknak – sajnos – egyre inkább önerőből kell megoldaniuk.

A problémák és nehézségek ellenére – ismerve előnyeit – nagy az érdeklődés a kéttannyelvűség iránt. Nagyobb elismerést és megbecsülést, több bizalmat érdemelne ez az oktatási rendszer. Létjogosultságát néhány éven belül az élet majd igazolja.

PATAKFALVI EMESE

Válaszúton a közoktatás

Az új közoktatási törvény is és az április huszadikával hatályba lépett Nemzeti alaptanterv alapelvei is számos lényeges kérdésben nem foglaltak állást.* E dokumentumok jellegükből következően az általánosság olyan szintjén fogalmazhatók, amelyen a szemben álló nézetek az általános fogalmazások burkában megférnek egymással. Ennek az a következménye, hogy a gyakorlati megoldások gyökeresen különbözőek lehetnek. Most, amikor megkezdődtek a Nemzeti alaptanterv követelményeit megfogalmazó munkálatok, nem lehet tovább az általánosságok szintjén maradni az egész közoktatás jövőjét alapjaiban meghatározó kérdésekben. Attól függően ugyanis, hogy a törvény előírását követve a 4., a 6., a 8. és a 10. évfolyamokra vonatkoztatva *milyen módon* adjuk meg a követelményeket, lényegesen különböző közoktatási rendszert kapunk. Vizsgáljunk meg néhányat a várható következmények közül.

*Ez az írás a megyei pedagógiai intézetek egri konferenciáján 1994. április 7-én elhangzott előadás anyagát tartalmazza.